

апарату разумевања. Управо се због те тешкоће *живи појам* најчешће анализирали у различитим „фазама“ Хегеловог стваралаштва, чији другачији садржај и обим су потом сматрани *недоследношћу*. Погледати: Хегелово схватање самокретања појма – Хегел, Г. В. Ф., *Феноменологија духа*, Предговор, стр. 41-42. Гадамер, на пример, сматра да се *уметничка религија*, као контекст у оквиру којег се испитује уметност у *Феноменологији духа*, може сматрати показатељем да се Хегел не држи сопствене појмовне схематизације. - Гадамер, Х.-Г. „Позиција поезије у систему Хегелове естетике и питање пролазног карактера уметности“, у: *Хегелова дијалектика*, Плато, Београд, 2003., стр. 231.

Напоследку, теза да Хегел о *крају уметности* *просто мора тако да говори*, има основа. Заиста, захваљујући унутрашњем устројству и синетичкој структури властитог система, Хегел нужно изводи закључак о једној његовој форми која мора бити превладана, с тим што, за разлику од намере те оцене, Хегел на то није приморан ни због чега другог него због чврсте и кохерентне повезаности свих сегмената властите филозофије. Оно што се може прихватити као оправдана критика Хегеловог односа према уметности јесте оцена да за Хегела она неминовно постаје превазиђеном. Ипак, ту оцену је потребно тематизовати имајући у виду највишу сферу филозофије духа у коју Хегел позиционира уметност, тј. не губивши из вида дигнитет који она добија управо у једном строгом, умном систему. Због тога критика Хегелове филозофије као *рационалистичке и антиуметничке (Кроче)* није оправдана, јер нигде уметност не добија дигнитет, а рационалистичка филозофија ограничење, као што се то чини у Хегеловом систему.

Једина одржива и несумњиво оправдана критика Хегелове естетике, али и естетичких концепција других немачких идеалиста, јесте она да је за њено конституисање у сваком од тих система мотив била *мисао*, а не *љубав према лепом* или уметности (Ман). Чак и приликом површног читања Хегелове филозофије постаје очигледним да таква критика за Хегелову филозофију не представља увреду, него изузетан комплимент.

УТИЦАЈ ХЕГЕЛОВЕ КОНЦЕПЦИЈЕ НА ДАЉИ РАЗВОЈ ЕСТЕТИКЕ